
Popovics Béla

A MUNKÁCSI ÁRPÁD-SZOBOR

Sajtótörténeti kutatásaim során sikerült rekonstruálnom egy soha el nem készült munkácsi emlékmű, a millenniumkor a város főterére álmódott Árpád-lovasszobor krónikáját. Az alábbiakban ennek a gazdag forrásanyagnak a legfontosabb vonatkozásaival ismertetném meg a tisztelt olvasót. Thaly Kálmán országgyűlési képviselő 1882-ben megfogalmazott cikke egy fővárosi lapban és az ebben az esztendőben folyó hírlapi vita terelte a közvélemény figyelmét ilyen alkotás felállításának szükségességére valahol az ország területén. A szerző azt hangsúlyozta, hogy amennyiben a millenniumkor a nemzet szobrot emelne, az csakis a honalapítást jelképező, vagy Árpádot ábrázoló emlékmű lehetne.

Az ezeréves ünnepek előkészítésére létrehozott bizottság 1891-ben tartott ülésén Zichy Jenő gróf terjesztette elő a tervezetet, amelyben először szerepelt a javaslat: az országos ünnepek egyik eseménye a Munkácson felállítandó Árpád-szobor leleplezése legyen. A honfoglalás és helyi vonatkozásai elevenen jelen voltak a Latorca-parti város szellemiségében.

Anonymus említi, hogy a hegyeken átkelő honfoglalók negyven napon át itt pihenték ki fáradalmaikat. Valószínűleg ebből merített az a munkácsi monda is, miszerint a város északi részén elterülő Csemek-hegyen táborot verő Árpádnak innen tetszett meg a várhegy, amelyen a táltosa verte fel sátrát. A magyarok vezére egy fehér ló ellenében elcserélte a magaslátot. A hagyomány szerint az innen Ungvár felé továbbvonuló sereg hátrahagyott emberei voltak a munkácsi vár első építői.

A munkácsi sajtóban a felállítandó műalkotás tárgyában fellelhető első cikk 1891-ből maradt fenn: Munkácsnak „okvetlenül szükséges, hogy legyen valamely hathatós eszköze, amely hazafias lelkesedését állandóan istápolja. Ha pedig... végigépítjük tekintetünket a nagy eseményeken, amelyek városunkat nemcsak a honfoglalással hozzák a legszorosabb, elválaszthatatlan kapcsolatba, de amelyek azután is ügyszolván minden porszemét történelmi ereklyévé tettek: teljes joggal mondhatjuk, hogy Árpád szobrának felállítására egész Magyarországon méltóbb hely nincsen Munkácsnál!”

A millenniumi ünnepek iránti érdeklődés országszerte egyre fokozódott. Zichy Jenő gróf és Thaly Kálmán negyven képviselő élén tanulmányi kirándulást is tett a Latorca-parti városban. Az 1893 pünkösdjén tett látogatáskor ígérte meg a gróf a munkácsiaknak, hogy megtesz minden tőle telhetőt, hogy a város az ünnepi programban kellően méltányolva legyen.

A millennium évére azonban a gondolat elsorvadt: az országos ünnepek programjában a munkácsi Árpád-szobor nem szerepelt. Ekkor emelte fel a szavát az egyik helyi lap hasábjain a lángoló hitű, legyűrhetetlen akaratú aldobolyi Nagy Gyula kir. közjegyző, és százforintos adományával megvetette a munkácsi Árpád-emlék alapját. Vezércikkében ezt olvashatjuk: „Miért lett az eszme... agyonhallgatva? – erre felelni nem tudok, csak hallom lelkemben a keserű hangot, mely e mulasztást elítéli, s érzem szívem hevesebb veréséből, hogy tennünk kell valamit és pedig mielőbb, hogy el ne késsünk.”

Felhívására 1896. március 15-én a régi munkácsi városháza tanácstermében értekezletet tartottak, amelyen egyhangú lelkesedéssel foglalták határozatba, hogy a nagy honalapítónak a város piacán szobrot állítanak. Munkács vezetése ki is jelölte a városháza előtti területet, s azt elkeresztelte Árpád térnek. Az elkerített rész közepére háromágú kandelábert állítottak, amelynek helyére 1904-ben ormótlan villanyoszlop került (a cseh világban a forgalmi rendőr szöszékhez hasonló emelvénye ékelenkedett itt, 1945-ben pedig a szovjet hősi emlékművet építették a helyére).

A millennium közeledte új energiákat mozgósított. Megalakult az Árpád-szobor bizottság, egyik díszelnöke Munkácsy Mihály lett. A testület feladatául tűzte ki a költségek előteremtését és a kivitelezést.

A gyűjtés egyik módja a rendszeresen megrendezett és évtizedekig töretlen lelkesedéssel zajló, Munkács határain túl is híressé vált Árpád-bál volt, amelyet először 1896. július 18-án tartottak a város központi ünnepeire ideérkező népes vendégsereg jelenlétében.

„Ez az első Árpád-bál nyitotta meg a táncvigalmak, műsoros esték, kirándulások, hangversenyek, műkedvelő színelőadások és egyéb társadalmi meg kulturális események hosszú sorát...” Nagy Gyulának köszönhető a munkácsiak mindezt, aki az ügy érdekében „megmozgatta a várost, a vármegyét, az országgyűlést, a fővárosi sajtót.” Gyakran rendeztek jótékonyági hangversenyeket Munkácson, amelyek által jelentősen gyarapodtak a szoborhoz szükséges anyagi felajánlások. A századforduló után újabb lendületet vett az ügy. Ekkor íródott Tulcsik Ferenc lelkes levele Rákosi Jenőhöz, a budapesti hírlapírók egyesületének nagy befolyású elnökéhez, hogy támogassa a munkácsiak törekvését az Árpád-szobor mihamarabbi megvalósítása terén.

1905-re elkészültek a tervezett szobor mintái. „Egy fővárosi hírneves szobrász, ifj. Vastagh György, ki pusztán kedvtelésből, a művészi feladat nehézségétől izgatva, Árpád-szobor tervzetekkel foglalkozott, megtudván e város hazafias lakosságának nemes szándékát, levélben fordult Nagy Gyula kir. közjegyzőhöz, melyben szolgálatait a bizottságnak felajánlja.”

A városi bazársor egyik üzletében napokon belül közszemlére bocsátották a szoborról készült fényképeket, majd ifj. Vastagh György arról tudatta a szoborbizottságot, hogy gipszbe önteti vázlatát. 1905 tavaszán a művész Árpád fejedelem hófehér lovasszobrával Munkácsra érkezett. A városháza tanácstermében kiállított alkotás osztatlan sikert aratott. A szoborbizottság egyhangú lelkesedéssel fogadta el kivitelezésre a gipszmintát, ugyanakkor a városatyák a szoborbizottság tervét következetesen mellőzték. (Olyannyira, hogy ebben az időben a képviselő testület a városháza nagytermének Árpád és II. Rákóczi Ferenc mellszobrával való díszítését tervezte.) Röviddel ezután javasolta egy indítvány, hogy helyezték el az emlékmű alapkövét, ez valószínűleg felgyorsítja a megvalósítás folyamatát, de minden igyekezet ellenére nem így történt. Az ügybuzgalom lankadása

mégsem bizonyult tartósnak. Állandóan akadt valaki, aki felrázta a várost álmoságából és cselekvésre ösztönözte.

A gyűjtés tovább tartott, az összeg gyarapodott. 1912-ben id. Vastagh György, a szobrász festőművész apja egy festményt, Lehoczky Tivadar új munkájából 300 példányt ajánlott fel a szobor javára. A munkácsiak optimizmusa ellenére az emlékmű megvalósítása nem került közelebb.

Időközben az első hivatalos bírálattal miatti a művész megváltoztatta az első mintát. Amikor évek múlva egy új összetételű zsűri megtekintette az eredeti nagyságban elkészült új agyagmintát, „hosszú és beható eszmecsere után, melyben a vezérszót Strobl mester vitte, a bizottság azt ajánlotta a megbízott szobrász-nak, hogy térjen vissza az első vázlatához, amelyen a főalak művészi kvalitásai határozottan több lendületet és több monumentalitást mutatnak.” A második munkácsi látogatásáról az időjárta visszatérő művészhez is a szobor első vázlata állt közelebb, ezért örömmel vállalkozott Árpád alakjának újáteremtéséhez. A hivatalos bírálóbizottság is nagy tetszéssel fogadta el a mintát, amelynek megvalósítása már nem ütközött anyagi nehézségbe: a meglévő összeget Ludányi Bay Gábor polgármester alig három esztendő alatt 75 000 koronára növelte.

Csupán öt hónap hiányzott a szobor befejezéséig, mikor Munkácsra elterjedt a hír, hogy a király gróf Tisza István miniszterelnök által tudatta az országgraszoló ünnepélyes átadáson való személyes részvételi szándékát.

1914. június 28-án délelőtt 11 órakor fontos ülésre gyűlt össze az Árpád-szobor nagybizottság a városháza nagytermében. Néhány óra múlva száguldott végig a városra a sarajevói gyilkosság híre.

A szobor mintája és a bronzból már elkészült részek az ezt követő esztendőben súlyosan megsérültek. Az első világhá-

ború, majd a terület Csehszlovákiához csatolása megakasztotta az Árpád-émlék felállításának folyamatát. Egy-két híradás még ebből a nehéz időszakból is fennmaradt, bizonyítva az ügy fontosságát.

1927-ből arról szerezhetünk tudomást, hogy az öntésre összegyűjtött és a csehek által lefoglalt pénzt a munkácsi magyarság fellebbezése után a hatóság felmentette. Az összeg – legjobb tudomásunk szerint – visszakerült az illetékesekhez, viszont a cseh uralom alatt a szobor elkészítése nem lehetett napirenden, hisz minden, a magyarok ezeréves itt-tartózkodásának emlékét felidéző alkotást módszeresen lebontottak, új létrehozására nem adtak engedélyt.

Az első bécsi döntéssel Munkács újra Magyarország része lett. Szükség volt olyan írásra, amely újra az érdeklődés középpontjába emeli a munkácsiak nemes kezdeményezését. Dr. Tárczy Károly tollából (a szerző 1939-ben alelnöke volt a szoborbizottságnak, de már a század elejétől tevékeny mozgatója az emlékmű megvalósításának) született meg ez az írás: „Nagyon jól látjuk, hogy az új gazdasági vérkeringés megindításának problémája még sok munkát ad. Emellett az érzelmi és szellemi egybekapcsolódás ünnepi megnyilatkozásai is sok időnkot lekötik. Egyszóval az idő, a hangulat mintha még nem volna alkalmas arra, hogy történelmi emlékeink helyreállításának kegyeletes folyamatát megindítsuk. De e vélemény mellett súlya van az ellenkező nézetnek is, hogy ezalól van egy kivétel: a munkácsi Árpád-szobor felállításának kérdése.”

A cikkből további részleteket tudunk meg a szobor sorsáról: „Az Árpád szoboralap fele elveszett a hadikölcsonb, s a szobor azóta ott várja feltámadását Vastagh művész ... műtermében.”

A bizottság újakezdte munkáját. „A Vozáry Aladár képviselő által készített és a miniszterelnök úrnak átadott memorandum

az első helyen kéri a szobor felállítását ...” – írják a lapok. Majd azt olvashatjuk, hogy „a megfogyatkozott bizottságnak jöjjön segítségére a város új, agilis vezetősége, a mozgalom irányítására pedig fel kell kérni Vozáry Aladár képviselő urat és a megyék hivatásos vezetőit, s meg kell kérni a kormányt ennek a feladatnak a megoldására. A honalapító Árpád első szobrának felállítása már régen nem egy város, hanem az egész magyarság becsületbeli ügye ...”

Reálisnak tűnt ekkor a régen dédelgetett cél. Munkács küldöttséget is menesztett Budapestre az akkor már idős szobrászhoz, amely hazatérte után beszámolójában az alkotást némi javítás után kivitelezésre alkalmasnak ítélte. Az újra fellángolt nagy lelkesedés ébrentartásának nem kedvezett a háború. A lapokban előbb elmaradoznak a hírek az Árpád-szoborról, majd a bizottsági ülések és előkészületek láttán úgy érezhette a munkácsi polgár, hogy közelebb került végre a város a szobor felállításához. Az egyik helyi újság hasábjain megjelent nagyobb cikk újra felidézi a szobor ötletének megszületését és azt, hogy a hosszú évtizedek alatt mit sikerült az elképzelésekből megvalósítani. A cikkből értesülhetünk arról, hogy „a szoborra összegyűlt pénz nagy része a m. kir. postatakarékpénztárnál maradt Budapesten. A Munkácson levő pénz megmentése Ferenczy Gyula gyógyszerész érdeme, aki nemes önfeláldozásával őrizte és védte az Árpád-szobor felállításának céljából gyűjtött összeget”. A bizottság „3000 pengőt utalt ki Vastagh György szobrászművész részére, hogy javítsa ki az Árpád-szobor gipszmintáját, amely a hosszú évek alatt a művész gondos őrizete ellenére is megrongálódott”. A sajtóból tudjuk meg, hogy „a minta helyrehozása után rövidesen megöntik a szobrot, de nem bronzból, mert ez a hadigazdálkodás miatt lehetetlen, hanem alumíniumból. Komoly remény van rá, hogy az öntés költségeit a miniszterelnökség fogja fedezni.”

1941 őszén a nehézségek ellenére is biztatóan alakultak a szobor ügye. Bay Gábor nyugalmazott polgármester kezében volt ezekben a hónapokban az irányítás, „ki rendkívüli lelkesedéssel és fáradhatatlan munkával törekszik egyrészt arra, hogy gyűjtés révén a szükséges összegeket előteremtse, másrészt. . . , hogy a szoborhoz szükséges bronzanyagot valahonnan biztosítani lehessen.” „Egy rendkívül érdekes levélben magához Hitler vezérhez és kancellárhoz fordult, hogy a Szovjetországban zsákmányolt ágyúkból egy párat ajándékozzon a magyar nemzetnek, hogy azok anyagából kiönthető legyen lovasszobra Munkácson annak az Árpád vezérnek, aki az azovi tenger partjáról, a Don, Dnyeper, Dnyeszter vidékéről, Kijev tájáról, a mostani harcok . . . színhelyéről több mint ezer évvel ezelőtt ide vezette a magyarokat a Kárpát-medencébe, hogy Európának, a nyugati kultúrának és kereszténységnek majd állandó védelmezői legyenek.” Említeni sem szükséges: a kérelemnek nem lett fogantaja.

A munkácsiak lelkesedése és ügybuzgalma sajnos egy másik város hiúsága miatt bukott meg végérvényesen. Ennek az esztendőnek az őszén ugyanis Ungvár jelentette be igényét az Árpád-szoborra, szabályosan el akarta perelni Munkácstól az Árpád-kultuszt.

Dr. Tárczy Károly húzta meg a vészharangot, kifejezve nagyon sok honfitársa őszinte felháborodását és fájalmát. A Munkácsot ért megaláztatások Ungvár részéről nem voltak újkeletűek. Az egyik legfájóbb pont a cseh világban a főváros kérdése volt. A Latorca-parti város polgárai mindig úgy érezték, hogy annak idején igazságtalanul vitte el a pálmát Ungvár, és lett

Kárpátalja fővárosa. A cikkíró az alábbi írásban Munkács és Árpád összetartozását kívánta újfent aláhúzni: „A diadalmas hadvezér, a nagy honfoglaló, Árpád apánk lábnyomát . . . hazánk legtöbb helye érezte, de olyan mélyen, olyan közvetlenül, olyan kimutathatóan egy talajba sem évődött bele, mint Munkács földjébe. Az kétségbevonhatatlan tény, hogy a honfoglaló magyarság zöme – a már Etelközben fejedelemmé választott Árpád vezetése alatt – 895 őszén a Vereckei-szoroson lépett a későbbi Magyarország területére és a Latorca-völgyön ereszkedett alá a mai Munkács határára, ahol megpihent s rendbeszedte hadait a további előnyomuláshoz . . . Munkács hosszú évszázadok óta úgy él a magyar köztudatban, mint a honfoglalás térben és időben első szent helye, mint Árpád apánk kimondott, hagyományos városa. Árpádot el akarják perelni tőlünk. Váratlanul és elég merészen. Annak hírére ugyanis, hogy Munkács új lángra szítja azt a régi, félszázados és erőteljes mozgalmat, amely Árpádnak honfoglaló útja első stációján lovasszobrot akar emelni és ezt a nemes törekvését lassan országos vágygá melengeti: előáll Ungvár és nem kevesebbet jelent be, mint azt, hogy Árpád városa nem Munkács, hanem ő, s így a nagy Honszerző lovasszobra is őt illeti. . . Igénykeresetében előadja, hogy Munkácson keresztül jöhetett ugyan Árpád, de a honfoglalást Ungvárról intézte, ott 'lakozott vala', így aztán az Árpád-kultusz főhelye csak Ungvár lehet . . . Mi sohasem mondtuk, hogy Árpád Munkácsé. Árpád minden magyaré. Minden magyar városé és falué. Tehát Ungváré is. Szobrot állíthat neki Ungvár is. Állítson is. De ne a Munkácsét akarja elvinni. Ne irigyelje el tőlünk azt a lovasszobrot, amelynek mi már évtizedekkel ezelőtt elkészítettük a modelljét s amelyet csak a világháború, majd pedig a ráncszakadt cseh rémuralom miatt nem tudtunk eddig ércbe önteni.” A szerző a továbbiakban megjegyzi, hogy a munkácsi Árpád-szobor jogosságát megkérdőjelezők „Ungvárt támogató érveiket Anonymus és Kézai írásaiból veszik, viszont Árpádnak Ungvárott történt fejedelemmé választásáról, ott való lakozásáról és Álmos ungvári feláldozásáról mit sem tud a modern történetírás, így Hóman, Szekfű könyve sem.” Írása vége felé Tárczy megjegyzi: „Történelmi köztudatot nem lehet máról holnapra csinálni. Ez lassan érlelődött meg az egymást követő emberöltőkben, de aztán kiirthatatlan is. Márpedig a történelmi köztudat Árpád városának Munkácsot tartja . . .”

A cikkháború folytatódott, szinte nem volt olyan lap ezekben a hónapokban, amely valamilyen formában ne foglalkozott volna a két város viszonyát beárnyékoló ügygel. Egy másik cikk így reagált az eseményekre: „Nem mi kezdtük. Ungvárral pláne a cseh világban is csak egyszer állottunk szemben, amikor Podkarpatszka Rusz fővárosáért küzdöttünk, akkor sem egyenlő fegyverekkel. Annál feltűnőbb, hogy Ungvár most megint belénk kötött s egyenesen az Árpád-szobrot, az Árpád-kultusz jogát akarja tőlünk elvitatni, kisajátítani . . . A Trianont követő gazdasági összeomlás majdnem a célnál süjtött ránk, de mi a felszabadulás után annak dacára újra kezünkbe vettük az elejtett fonalat, s most megint eljutottunk a döntéshez, vagy helyesebben az öntéshez, amikor ez a torpedólövés ért bennünket . . .”

„Ungvárt karjára vette a jószerecske. A csehek máról-holnapra mesterségesen nagyvárossá fejlesztették. A volt Kárpátalja székhelyévé avatták . . . Nem akar vád lenni, de azt sem lehet elhallgatni, hogy Ungvár, amely nagy magyarságában ma csak úgy döngeti a mellét, a nyelvi jogainkért folytatott kisebbségi harcok során a lakosság 20 százalékát sem tudta odaállítani

a magyar zászló alá, amit Munkács ismételtén megtett. Boldog felszabadulásunk után... (Ungvárból – a szerző) törvényhatósági jogú várost is csináltak. És mert evés közben szokott megjönni az étvágy, egyes ungváriaknak sem elég már a város nevéhez fűzhető törvényhatósági jelző, hanem az Ungvár nevéhez értelmezőt is akarnának, szépet, hangzatos, országos hírűvé tevőt: Árpád városa...”

Ungvár saját ügyének sikeres kimenetelében nem igen bízhatott, mert új „bizonyítékot” tárt a nyilvánosság elé igazának alátámasztására: egy budapesti cikk nyomán az egész országot bejárta a hír, hogy Ungvárott megtalálták Álmos vezérnek a sírját. „És ha mindezek így vannak, ki memé többé vitássá tenni, hogy Árpád városa nem Munkács, hanem Ungvár?” – állapította meg szomorúan a munkácsi lap. Rövidesen kiderült, hogy semmi valóság alapja nincs a szenzációnak. Akkor viszont jogosan tette fel az egyik munkácsi újság a kérdést, hogy az ominózus cikk szerzője „honnan vette az Álmos feltalált sírjáról szóló hírt s kinek a biztatására és érdekében írta meg? A mozgató kéz bizonyosan úgy gondolkodott: a hírt ezer és ezer ember olvassa, az esetleges cáfolatot századrésznyi sem, így aztán könnyen átmehet a köztudatba, hogy Álmos Ungváron fekszik, tehát Ungvár és nem Munkács Árpád városa...” Írása végén a szerző bölcsen leszögezi: „Alighanem szebb és jobb volna..., ha nem egymást bántanánk és nem azon vitáznánk, hogy kinek van több köze Árpád apánkhoz, hanem azon versengenénk, hogy drága hagyatékát ki őrzi, ki védi lelkesebben, önfeláldozóbban és komolyabb munkával.”

Az ungvári elképzelések komolyságát bizonyítja, hogy ellátogattak a szobor alkotójához Budapestre. Erről a művész fia, Vastagh László számol be Bay Gáborhoz írt levelében: „Tegnap nálunk járt dr. Széll Sándor tb. főszolgabíró Megay ungvári polgármester megbízásából. Meg akarnak venni az Árpád-szobrot. Konkrét ajánlatot tett Széll. Természetesen mondtuk, hogy az lehetetlen, mert a szobor a munkácsi Árpád-szobor bizottság tulajdona. Erre kért ajánlatot új Árpád-szobor készítésére...” Ennek az udvariasnak nem nevezhető lépésnek a megítélése kicsit finomodik a következő cikk révén, amelyben a rivális város polgármesterét kérdezték az említett látogatásról: „Megay polgármester az állítólagos megbízottal, dr. Széll Sándor tb. főszolgabíróval... tényleg folytatott levelezésből mutatta ki a nyilvánvaló félreértés alapját. A valóság ez ügyben az, hogy dr. Széll Sándor érdeklődött Vastagh György szobrászművésznél az általa alkotott Árpád-szobrok iránt, amint érdeklődött más neves szobrászművészek hasonló alkotásai iránt is. Ungvár városának az Árpád-szobor felállítására vonatkozó határozata egyébként is kizárja azt, hogy az Árpád-szobor felállítását egyszerűen kész áru megvásárlásával oldják meg. A törvényhatósági bizottság határozata ugyanis úgy szól, hogy a város országos pályázat meghirdetése útján készített méltó emlékművet a honszerző Árpád fejedelemnek...”

A három éven át tartó vita sajnos felemésztette az energia nagy részét: a szobrot még mindig nem öntötték bronzba, még mindig a művész budapesti műtermében várta a szebb napokat. 1943 tavaszán viszont egy friss újsághírnek köszönhetően újabb reménysugarba kapaszkodhattak a munkácsi polgárok, ugyanis Vastagh György restaurálta a forradalom idején, 1919-ben megsérült öntőmintát.

Bay Gábor, a szoborbizottság akkori elnöke *A munkácsi Árpád-szobor regénye* címmel kis könyvecskében foglalta össze az elmúlt 50 esztendő krónikáját. A szerző még remény-

kedett. *Az álom valóra válik* című fejezetben ezt olvashatjuk: „A budai Naphegy egyik csendes utcájában áll Vastagh György hatalmas műterme, s annak közepén óriásként tör a magasba a valóra vált álom: a vezérlő fejedelem fenséges alakjának roppant tömege. Mint valami ősmagyar látomás, mint az évezredes magyar erő magasztos példaképe és örökérvényű foglalatja. Árpád a honalapító. 1920 óta áll ezen a helyen. Körülötte az évek során kisebb-nagyobb szoborminták sűrű erdeje nőtt: a művész teremtő képzeletének mozgalmas világa. Árpád lovasszobra maga zordon szépségében úgy tonyosul fölénk, mint óriás tölgy a sűrű berekben... Magyarok! Ne hagyjátok, hogy a második világháború vihara ismét rombadöntse ezt a szépséges álomot! Segítsetek! Hozzuk haza Árpád szobrát Munkácsra, a honfoglaló ősök első pihenőhelyére!”

A sajtóban az utolsó írás az Árpád-szoborról 1944 júniusában jelent meg. A régen távolba vesztett múltat, a boldog békeidőt idéző nosztalgiával ír a szoborról a szerző. Az írás feleleveníti a messze földön híressé vált Árpád-bálok hangulatát. A szovjet csapatok 1944. október 26-án megszállták a várost, s rövidesen elkezdődött a magyarság módszeres elsovasztása, a „malenkij robot”-ként elhíresült népirtás. Végérvényesen pont került a közel félévszázados álomra, hogy a honfoglalás első nagy helyszínén méltó emlékműve legyen Árpád fejedelemnek.

Az 1946-ban elhunyt ifj. Vastagh György hátrahagyott írásaiból tudjuk, hogy 1934-ben a Múcsamokban centenáriumi kiállítást rendeztek id. Vastagh György festőművész emlékére. A tárlaton fia alkotásai is szerepeltek. Ekkor kelt el az Árpád-szobor kicsinyített mása, amelynek eredetijét is megcsodálhatták a látogatók. Nagyon jó lenne rátalálni, ugyanis az elkészült másfélszeres életnagyságú szobor 1945-ben, Vastagh György Tigris utcai műtermének rombadőltekor megsemmisült.